

ARTVİN- ARDANUÇ YÖRESİ “GELİN KAYA EFSANESİ” VARYANTLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

MÜGE BAYRAKTAR*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Geliş Tarihi: 06.11.2021

Kabul Tarihi: 26.11.2021

Atıf Bilgisi: Bayraktar, M. (2021). Artvin-Ardanuç Yöresi “Gelin Kaya Efsanesi” Varyantları Üzerine Bir İnceleme. HARS AKADEMİ, 4 (8), 652-676.

Öz

Efsaneler halkın merak duygusuna cevap veren, anlaşılmayanı anlamlandırmasını sağlayan halk anlatılarıdır. Efsaneler, insan zihninde oluşan “neden?” sorusuna cevap verir. Bir taşın oluşum sebebi, bir mekânın adının nereden geldiği gibi insan zihnini meşgul eden düşünceler efsanelerle yanıtlarını bulur.

Bu çalışmada, efsaneler içerisinde Anadolu’da en yaygın olan taş kesilme efsaneleri üzerinde durulmuştur. Ardanuç yöresinde bulunan Gelin Kaya efsanesi çalışmamızın konusu olmuştur. Artvin- Ardanuç yöresi halk anlatıları ve halk gelenekleri bakımından oldukça zengin bir yöredir. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda, Ardanuç’a bağlı Güleş Köyünde bulunan Gelin Kaya efsanesi üzerine bir alan araştırmasına rastlanmamıştır.

Çalışmada, köy halkından 26 kişi ile yönlendirilmiş/yönlendirilmemiş mülakat ve gözlem yöntemiyle saha araştırması yapılmıştır. Köy halkından derlenen efsane anlatıları yazıya geçirilmiş ve anlatıların iki varyanttan oluştuğu tespit edilmiştir. Bu iki varyant çalışmada ayrı metinler halinde verilmiştir. Bu varyantların motifleri tespit edilmiş ve ortak noktanın “taş kesilme motifi” olduğu, varyantın birinde ise “beddua motifi”nin de yer aldığı görülmüştür. Alan araştırmasıyla bugüne kadar derlenmemiş bir efsanenin iki varyantının tespiti çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Efsane, Taş Efsanesi, Motif, Beddua, Ardanuç.

* Bartın Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, Bartın. mugebora@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-9944-1521.

A REVIEW ON THE “BRIDE ROCK LEGEND” VARIANTS IN ARTVİN- ARDANUÇ REGION

MÜGE BAYRAKTAR*

RESEARCH ARTICLE

First Received: 06.11.2021

Accepted: 26.11.2021

Citation: Bayraktar, M. (2021). A Review On The “Bride Rock Legend” Variants In Artvin- Ardanuç Region. HARS AKADEMİ, 4 (8), 652-676.

Abstract

Legends are the folk narratives that responds to people's sense of curiosity and enable them to make sense of the incomprehensible. Legends, answers the question of "why?" that are formed in the human mind. The thoughts that occupy the human mind, such as the reason for the formation of a stone or where the name of a place comes from, find their answers with legends.

In this study, the rock legend, which is the most common legend in Anatolia, is emphasized. The Bride Rock Legend in Ardanuç region has been the subject of our study. Artvin- Ardanuç region is a very rich region in terms of folk narratives and folk traditions. However, in the studies carried out to date, no field research has been found on the Bride Rock Legend in Güleş Village of Ardanuç.

In the study, field research was conducted with the 26 village people by means of guided/unguided interview and observation method. The legend narratives compiled from the village people were written down and it was determined that the narratives consisted of two variants. These two variants are given as separate texts in the study. The motifs of these variants have been determined and it has been seen that the common point is the "stone cutting motif", and the "curse motif" is also included in one of the variants. The determination of two variants of a legend that has not been compiled by field research is important for our study.

Keywords: Legend, Legend of Rock, Motif, Curse, Ardanuç.

* Bartın University Department of Turkish Folk Literature, PhD student, Bartın. mugebora@hotmail.com / ORCID: 0000-0002-9944-1521.

Giriş

Anadolu, kültürel anlamda çok renkli bir coğrafyadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması, kültürel çeşitliliğin fazla olmasını sağlamış, bu durum hayatın hemen hemen her alanına yansımıştır. Bu çeşitliliği inceleyen halk bilimi, maddi- manevi kültürel ürünlerin hepsini konu edinmektedir. Halk edebiyatı da bu kültürel değerlerden biridir ve sözlü-yazılı anlatı geleneğiyle halk biliminin inceleme alanına dâhil olur.

Halk anlatıları bakımından Anadolu çok zengindir. Bu zenginliğin içerisinde efsaneler de yerini almaktadır. Efsaneler insanın merak duygusu ile ortaya çıkan ve inanç unsuru üzerine kurgulanan anlatılardır. Bu konuda Boratav, “*Efsanenin temel özelliği, anlatılan şeylerin doğru ve gerçek olmuş olarak kabul edilmesidir. İnanış üzerine kurulurlar. Kendine has bir anlatımı, kalıplaşmış biçimleri olmayan, sade, konuşma diliyle aktarılan anlatı türüdür*” (Boratav 2014: 11-12) şeklinde yaptığı açıklamada da efsanelerin inanış üzerine kurulduğunu vurgulamıştır.

Efsaneler halk bilimi çalışmalarında, masaldan sonra en çok dikkat çeken türlerdendir. Bu konuda Erol Çalışkan efsane için şunları söylemiştir:

“Kendine özgü, kalıplaşmış bir biçimi olmayan, konuşma dili ile özel bir zamana gerek duymadan, herhangi bir yerde, herhangi bir kişi tarafından anlatılabilen; içeriğinde olağanüstü varlıklar ve olaylar bulunan, öğüt ve ders vermek gibi işlevleri bulunan, konusunda tarihi, dini, mitolojik ve sosyal hayata dair unsurları olan, gerçek ve kutsal olduğu kabul edilen, sözlü anlatı türleridir” (Erol Çalışkan 2016: 280).

Alan araştırması yaptığımız bu çalışmada, kaynak kişilerle irtibata geçilmiş, “Gelin Kaya” efsanesinin varyantları tespit edilmiştir. Tespit edilen iki varyant üzerine çalışılma yapılmış ve efsane varyantlarının motifleri incelenmiştir.

Efsane Nedir?

Efsaneler kısa ve özlü anlatılardır. Halk anlatılarının en eskilerindendir. Temelinde “inanma”, “merak” “bir şeyleri anlamlandırma” isteğinin olduğu efsaneler, inanç üzerine kurulu oldukları için kutsal kabul edilirler.

Birçok dilde farklı karşılığı olan efsane sözcüğü, halk anlatılarının en köklülerindendir. Çünkü “*efsane bir gerçeğin nasıl var olduğunu ve dünyaya kutsalın nasıl düştüğünü anlatır. Bu varlık hakikat olan Kozmos veya bir ada, bir bitki türü veya insani bir kurum parçası olabilir*” (Eliade 1991: 77). Eliade’nin de söylediği gibi efsane temeli geçmiş zamanlara kadar uzanan, gerçekliği anlatan kutsal anlatılardır. Benzer bir tanım veren

Seyidoğlu da, “*efsanelerin inanç çevresinde gelişen, konusunda kutsallık ve doğaüstülük olan gizemli âlemleri anlatan tür olduğunu söyler*” (Seyidoğlu 1985: 2-3). Benzer bir tanımlı yapan Sakaoğlu’na göre, “*efsane konuşma diliyle anlatılan, belirli bir biçimi olmayan, kısa, anlatılanlarda inandırıcılık özelliği bulunan, kişi, mekân ve olaylarla ilgili anlatılardır*” (Sakaoğlu 1980: 6). Efsanelerin bir nevi masal olduğunu söyleyen Elçin, “*aynı coğrafyada toplumlar arasında doğan, gelişen ve kültürel aktarımı sağlayan anlatılardır*” (Elçin 2019: 314) şeklinde yaptığı tanımda, efsanenin kültür aktarımı için önemli bir yere sahip olduğunu, kültürlerin gelecek nesiller tarafından benimsenmesinde rolünün olduğunu söylemiştir.

Efsaneler, halkın merak ettiklerinin cevap bulmasında önemli rol oynamakta, ayrıca kültürel özelliklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında köprü görevi görmektedir, denilebilir.

Efsanelerin Özellikleri Nelerdir?

Efsane tanımlarına bakıldığında, hepsinde olan ortak özelliklerin şunlar olduğu görülmektedir: Kültürel aktarımı sağlarlar, kısa anlatılardır, kutsal kabul edilirler ve gerçeği anlatırlar. Balaban, efsanelerin özellikleriyle ilgili şunları dile getirmektedir:

“Efsaneler tarihi olaylar üzerine anlatılabilirler. Kahraman olağan üstü özelliklere sahip olabilir, şekil bakımından kısa ve yalın anlatımları vardır. Kutsalın öyküsüdür ve aynı zamanda din, mitoloji unsurları temelinde bulunur. Aktarımı için belirli bir zamanı yoktur, icracıları sıradan insanlardır, eğitici bir rolleri vardır, olumluya yönlendirmek efsanelerin özelliklerindedir” (Balaban 2013b: 33).

Efsaneler, insanlara ders çıkaracakları bir mesaj verebilir, merak unsurunun cevabı olabilir ve insanlar için öğretici nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu konuyu somutlaştıran bir alıntıya bakıldığında: “*Efsaneler sözlü geleneğin kısa halk anlatıdır. İcra yeri ve bağlamında kesin sınırlar yoktur. İçinde olağanüstülükler barındırabilirler. Öğüt verme, yol gösterme, köken açıklama vb. işlevlere sahiptir*” (Dervişoğlu 2016: 30).

Efsanelerin özelliklerini en kapsamlı belirten araştırmacılardan olan Alptekin, efsanelerin özelliklerini maddeleyerek şu sonuçlara varmıştır:

“Efsaneler yer, olay ve şahıslar üzerine yapılan anlatımlardır. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır. Olağanüstü olma durumu şahıs ve olaylarda mevcuttur. Özel bir şekilleri yoktur. Gerçek oldukları kabul edilir. Efsanelerde zaman geçmiş ve şimdiki zaman arasında değişmektedir. Yaşanılan dünya efsanelerin mekânıdır. Kutsal anlatılardır. Tarihle bağı vardır. Büyük ölçüde milletlere özgüdür yani millidir. Genellikle tek motif üzerine kurulurlar” (Alptekin 2012: 16-17).

Efsanelerin kutsalın öyküsü olma, tarihe tanıklık etme, olağanüstü kişi ve konuları içerme, gerçeği anlatma, inanış üzerine kurulma, yapı bakımından kısa, öz ve dili sade anlatılar olma gibi özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca efsanelerin kültür aktarımını sağlama ve insanlara öğüt vererek iyiye ve güzele teşvik etme gibi vasıflarının olduğu da araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Halk anlatıları arasında efsane hem en eskilerden oluşu hem de dinî ve mitolojik kökenlere sahip olması bakımından önem taşımaktadır.

Efsanelerin Kökeni ve Oluşumu

Efsanelerin oluşum şekilleri birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin dinî ve tarihî efsanelerin oluşumları birbirinden farklılık göstermekte, farklı bir zaman ve oluşum sürecinden geçerek farklı yollarla oluşmaktadır. Benzer şekilde insanların, oluş nedenini açıklayamadığı efsanelerin temelinde mitolojik bir köken vardır. Tarihte meydana gelmiş bir olayı ilk yaşayan kişi efsaneye dönüştürmüştür. Ergun, “*Efsane tasnifini yaparken, beslendikleri kökenleri baz almış ve efsanelerin mitolojik, tarihî, dinî ve hayalî/fantastik köklere sahip olduğunu dile getirmiştir*” (Ergun 1997: 40-41).

Alptekin, efsanelerin kökeni ile ilgili olarak, “*Semavi dinlere ait kitaplarda efsane motiflerinin ilk örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Kaynağı mitolojiktir. Gerçek hayatın artıklarıdır. Halk arasındaki gelenek ve göreneğin hikâyeleri zamanla efsaneleşmiştir, bazıları da günlük hayatın efsaneleşmiş şeklidir*” (Alptekin 2012: 18-19) şeklinde yaptığı açıklamasında efsanenin hem dinî hem mitolojik temelleri üzerinde durmuştur.

Şükrü Elçin, efsanelerin oluşumu ile ilgili şunları dile getirmiştir: “*Güçlü bir gelenek bağı ile çok eski zamanlarda hatta mitos devrinde insanlar evreni, dağı, taşı, kıyameti, meleği, şeytani vb. canlandırarak birtakım masallar kurgulamışlardır. Bu masallar zaman içerisinde tarihî gerçekliklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçerek efsane oluşmuştur*” (Elçin 2019: 315). Elçin, masalların tarihî gerçeklerle birleşerek efsaneyi oluşturduğunu dile getirmektedir.

“*Efsanelerin kaynaklarından biri de köken mitleridir ve mitlerin millileşmesi sonucu gerçek, yaşanmış olduğuna inanılan olaylara dayanan efsaneler oluşmuştur*” (Çelik 2020: 49). Çelik bu açıklamasıyla köken mitlerinin, efsanelerin temeli olduğuna vurgu yapmıştır.

Genel anlamıyla efsanelerin oluşum şekillerinin farklılık gösterdiğini ve bunun kökeninde mitolojik unsurların olduğunu söyleyebiliriz. Zaman içerisinde halk geleneklerinin de etkisiyle, bir nevi milli kimliğe bürünen efsanelerin, gerçeği yansıttığına

inanılır ve toplumsal belleğin geleceğe aktarılmasında destek olan halk anlatıları arasında yerini aldığı söylenebilir.

Efsanelerin Sınıflandırılması

Efsanelerin sınıflandırılmasıyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerin en önemlilerinden biri Boratav’a aittir. Ona göre Türk efsaneleri dünya efsanelerinde verilen tasnifle benzerlik gösteremez kendine ait bir sınıflama şarttır. Efsaneleri kendi içinde:

“Yaratılış efsaneleri -Oluşum ve dönüşüm efsaneleri-Evrenin Sonu (Mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler, tarihî efsaneler, tabiatüstü şahıslar, varlıklar, güçler üzerine efsaneler, dinî efsaneler” (Boratav 2014: 113) şeklinde sınıflandırmıştır.

Türkmen efsanelerini inceleyen Erol Çalışkan’ın efsane sınıflandırması da şu şekildedir:

“Mekânlarla İlgili Efsaneler a. Şehirlerle İlgili Efsaneler b. Kale, Medrese, Cami ve Minarelerle İlgili Efsaneler c. Tepe, Ova ve Göllerle İlgili Efsaneler, Şahıslarla İlgili Efsaneler a. Tarihî Şahıslarla İlgili Efsaneler b. Padişahlarla (Hanlarla), Kahramanlarla İlgili Efsaneler, Şairlerle (Sanatkârlarla) İlgili Efsaneler c. Dinî Şahıslarla İlgili Efsaneler ç. Diğer Şahıslarla İlgili Efsaneler, Hayvanlarla İlgili Efsaneler, Bitkilerle İlgili Efsaneler, Gökyüzü ile İlgili Efsaneler, Atasözü ve Deyimlerle İlgili Efsaneler, Diğer Efsaneler” (Erol Çalışkan 2018: 13-14).

Efsaneler için genel sınıflandırma çalışmalarının az olduğu, araştırmacıların daha çok inceledikleri yöre veya bölgeye göre sınıflandırmalar yaptıkları bu çalışmalardan da anlaşılmaktadır.

Efsanenin İşlevleri

Efsanelerin birçok işlevi vardır. İnsanların merak duygusunu ortadan kaldırmak, anlamlandırılmayanı anlamlandırmak, korkuyu ortadan kaldırmak, toplumsal bilinci oluşturmak, gelenek aktarımını sağlamak vb. gibi işlevlerle aslında bir nevi düzeni sağlayan anlatılardır, denilebilir. Bu konuda Erol Çalışkan, *“Efsanelerin uğursuzluğu açıklayarak, kargaşayı ortadan kaldırdığını ve düzenin sağlanmasında önemli rol oynadığını vurgulamaktadır”* (Erol Çalışkan 2016: 281).

Türkmen, efsanelerin işlevleriyle ilgili şunları dile getirmiştir: *“Efsanelerin halkın üzerindeki etkisi büyüktür çünkü anlatılanları kural olarak kabul edebilirler. Toplumdakilere sevgi, saygı, dürüstlük, doğruluk, yalan ve rıyanın, hırsızlığın, ahlaksızlığın*

kötü olduğunu göstererek uygun davranışların kazandırılmasını desteklerler” (Türkmen 2017: 25).

Bilge Seyidoğlu da efsanelerin işlevlerini dört madde ile izah eder:

“1. Gelenek ve görenekleri koruyucudurlar: Efsanelerin teşekkül ettiği yerlerde bazı ritüel davranışlar, uyulması gereken kurallar vardır.

2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin eder: Hastaların, zayıfların, fakirlerin korunmaları gerektiğini telkin ederek insanları iyilik yapmaya teşvik ederler.

3. Teşekkül ettikleri yere mana kazandırır: Tarihi gerçeğin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Böylece insanlar o yerleri kendilerinden bir parça olarak görüp sahiplenirler.

4. Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır: Mekânla ilgili efsanelerin hem oluştukları yerleri hem de onlara inananları koruyucu fonksiyonları vardır” (Seyidoğlu 1985: 271-273).

Toplumsal değerlere önem vermeyenlerin efsanelerde cezaya maruz bırakılması toplum için ders niteliği taşımaktadır. İnsanlara ideal insan olma özelliğini efsaneler göstermektedir. “Olumsuz davranışların toplumda sergilenmesini önlemek adına efsaneler içerisinde yer alan olumsuz davranışa yönelik gizli eleştirel düşünceler toplum için olumlu davranış modeli oluşturulmasını sağlar” (Kumartaşlıoğlu 2017:103).

Efsaneler işlevleri bakımından toplumda önemli yere sahip halk anlatılarıdır. Hem toplumun yaşayışına örnek oluşturabilecek durumları barındırmaları, hem de kötü durumlar karşısında insanlara öğütler vererek iyiye yönlentmeleri bakımından önem taşımaktadır.

Efsanelerin toplumu etkileyebilen anlatılardır ve bu anlatılar motifler üzerine kurulur. Motifler için efsane gibi halk anlatılarının temel taşı demek yanlış olmayacaktır.

Motif Nedir?

Halk anlatılarının temel taşı olan motifle, özellikle efsane, masal ve halk hikâyesi gibi türlerde karşılaşılmaktadır.

Alptekin, motif ile ilgili şunları dile getirmektedir:

“Hikâyenin en küçük unsuru olan motif, sanatın birçok dalında (nakış, mimari, resim) yer almaktadır ve bu dalların temelini oluşturmaktadır. Ancak nesir alanında kullanılan motif farklılık taşımaktadır. Halk nesrinde kullanılan motif kavramının

olağanüstü özellik taşıması şarttır ve bu olağanüstülükle nesirdeki her olayda karşılaşılabilir.” (Alptekin 2021: 295).

Anadolu efsanelerinde şekil değiştirme motifi en çok karşılaşılan motiflerdendir. “*Bu motif, en çok taş kesilme olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil değiştirmenin bazıları cezalandırma ile ilgili olsa da bazıları utanma, korkma, sevinme gibi psikolojik temellere bağlı olabilir*” (Sakaoğlu 1976: 31).

Efsanelerin genel olarak tek motif üzerine kurulu olduğu söylenebilir. En çok karşılaşılan efsane motifinin “şekil değiştirme başlığı altında taş kesilme” motifi olması varyantlarını incelediğimiz efsanenin de temelini oluşturmaktadır.

Taş Kesilme Motifi

Şekil değiştirme Türk efsanelerinde çok karşılaşılan bir unsurdur. Özellikle taş kesilme motifi, bir canlının taşa dönüşmesi Türk efsanelerinde oldukça fazla görülür.

Ergun’a göre:

“*Efsane dünyasında en çok görülen motiflerden olan şekil değiştirme, bir kayanın, taşın, ağacın, gölün veya bir hayvanın vb. köken ve oluşumunu açıklamalarda görülen bir motiftir. Efsanede yer alan canlı-cansız unsurların şekil değiştirmesinde cezalandırılması veya bir felaketten kurtarılması esastır. Genellikle değişikliğin sebebi cezadır*” (Ergun 1997: 167).

Bu motifle ilgili Sakaoğlu *Anadolu- Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (1980) adlı en kapsamlı çalışmalardan birini yapmıştır. Sakaoğlu çalışmasında, motif yapısını taş kesilme nedenlerine göre sınıflandırmış ve aşk, zor durumdan kurtulma, saygısızlık, kötü huylar, Hızır ve insanlar, değişik taş kesilmeler, eksik anlatılanlar olmak üzere yedi başlıklı bir sınıflama ile taş kesilmenin nedenlerini açıklamıştır.

Alptekin, taş kesilmenin efsanelerde ortak sebeplere sahip iken anlatıldığı yöreye göre bazen değişiklikler gösterebileceğini söylemiştir ve taş kesilmeyle ilgili tasnifini şu şekilde yapmıştır; “*Nimete saygısızlık sonucu taş kesilme, adağın yerine getirilmemesi üzerine taş kesilme, âşıkların duası sonucu taş kesilme, gelin alayının taş kesilmesi, çeyiz sandığının taş kesilmesi, emre karşı gelme üzerine taş kesilme, pirin duası sonucu taş kesilme*” (Alptekin 2012: 63).

Taş kesilme ile ilgili olarak Tanyu, taş kesilmenin nedenlerini açıklamış ve şu şekilde sıralamıştır: “*Beddualar sonucu, günah işleyenlerin dilekleri sonucunda, kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kişilerin izleri sonucu, taşın yeni bir kutsallık kazanması sonucu taş kesilme*” (Tanyu 2007: 176). Göde de, Tanyu ile benzer şekilde taş kesilme efsanelerinin nedenlerini sıralamıştır. “*Nimete saygısızlık sonucu taş kesilme, çaresizlikten ve kötü davranışlardan kurtulmak için kendi duası ile taş kesilme, yaptığı kötülüklerden kurtulmak için taş kesilme, diğer taş kesilme olarak dört başlığa ayırmıştır*” (Göde 2010: 68).

Taş kesilme motifi Türk halk edebiyatının temel taşlarından olan Dede Korkut Hikâyeleri ’nden Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek’te de karşımıza çıkmaktadır. “*Dede Korkut’un Deli Kaçkar ile karşılaşması sonucunda İsmi Âzam duasını okuyup, Deli Kaçkar’ın elinin havada asılı kalıp taş kesilmesi buna örnektir*” (Ergin 2017:72).

Bu çalışmada ele alınan iki varyantta da taş kesilme farklı sebeplerle ortaya çıkmıştır. Birinci varyantta kurban kavramına saygısızlık edilmesi sonucu ilahi bir güç tarafından gelin alayı taşa dönüşürken, ikinci varyantta beddua sonucu taşa dönüşme söz konusudur. İlerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınacak olan efsanelerdeki taş kesilme motiflerinin farklılığı Anadolu’nun anlatı açısından ne kadar zengin olduğunun da kanıtıdır. Balaban, yaptığı açıklamada, “*Efsaneyi oluşturan unsurların her toplumda aynı olmaması gerçeğini biriktirilenlerin aynı olmaması*” (Balaban 2013a: 1685) şeklinde açıklamıştır. Toplum aynı olsa da aslında anlatılarda farklılıklar ve çeşitlilikler görülebilmektedir. Bu da halk anlatılarının zengin içeriğe sahip olmasını sağlayabilir ve halkın anlatı üretim gücünün yüksekliğine kanıt oluşturabilir.

Efsanenin Anlatıldığı Yöre: Ardanuç

Ardanuç’la ilgili önemli bilgileri veren Köse şunları söylemektedir: “*Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Artvin’e bağlı bir ilçedir. Doğusunda Ardahan, batısında Artvin merkez köyleri, kuzeyinde Şavşat, güneyinde Erzurum’un Olur ilçesi yer alır. 49 köy ve ilçe merkezinden oluşmaktadır*” (Köse 2017: 1).

Özdemir de Ardanuç tarihi ile ilgili bilgileri derlemiş ve şunları aktarmıştır:

“*Ardanuç tarihi M.Ö. 4000 yılına kadar gider. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ardanuç’ta milattan önce Hititlerin ve yerli halk Kolk ahalisinin egemenliği görülmektedir. Sonraları Gürcistan egemenliğine geçmiş Tavok ülkesinin yedi eyaletinden biri olmuştur. Bizans ve İran akınlarına maruz kalan bölge, 626’da Bizans yönetimine geçer. Bizans yönetiminden Arap akınları sonucu Arap egemenliğine geçen Ardanuç, uzun bir süre*

Bagratlıların egemenliğinde kalır ve Selçuklu akınlarına karşı Bizans’la iş birliği yapar” (Özdemir 2002: 13-14, 24).

Tarihi bilgiler ışığında geçmişi çok eskilere dayanan Ardanuç’un Türkiye topraklarına katılışını Köse şu şekilde açıklamıştır: *“Selçuklu, Moğol, Osmanlı, Rus yönetimlerini gören bölge, Kars’tan hareket eden Türk ordularının sayesinde 7 Mart 1921 yılında anavatana katılır” (Köse 2017: 2).*

Köse, “Ardanuç” adının nereden geldiği üzerine araştırmalar yapmıştır. Adı üzerine de efsane varyantları bulunan bir bölgedir. Ardanuç adının nereden geldiğine dair iki efsane varyantı mevcuttur:

“Bunlardan ilki, Ardanuç adının sevdiğine kavuşamayan Kale Beyi’nin kendini kalenin arkasında bulunan Cehennem Deresi’ne atması ve kalenin adına “ardından uçtu” zaman içerisinde de Ardanuç Kale’si olarak bilinmeye başlamasıdır. İkinci varyant ise, kale savunmasını çok iyi yapan beyin bir hileye yenik düşerek kaleyi kaybetmeyi hazmedememesi ve utancından kendini Cehennem Deresi’ne atmasıdır. Ar’ın uçtu sözü ile ilgili olarak da zaman içerisinde Ardanuç olarak anılmaya başlanmasıdır” (Köse 2017: 79).

İsminin üzerine bile efsane varyantları bulunan bir yörenin halk anlatıları açısından zengin olması elbette kaçınılmazdır. Ardanuç’un köyleri efsaneler bakımından zengindir, bu efsanelerden biri de Ardanuç’un Güleş Köyü’nde bulunan ve bugüne kadar literatürde yerini almadığı tespit edilen “Gelin Kaya” efsanesidir.

Gelin Kaya Efsanesi Varyantlarının İncelenmesi

1. Fotoğraf Fahrettin Aksakal tarafından çekilmiştir.

“Gelin Kaya” efsanesinin ilk varyantında dikkat çeken motif “taş kesilme” motifidir. *“Thompson’ın çalışmasında taş kesilme motifi, D. Sihirler başlığı altında D.200-D.299 İnsanın Nesneye Dönüşmesi olarak literatürde yerini almaktadır” (Alptekin 2021: 302).*

Bitin kurban edilmesi sonucu ilahi bir güç tarafından taşa dönüştürülme ile karşılaşmaktadır. Bu motif, Thompson kataloğuna göre D231. “İnsan Taş Kesilir” şeklinde efsanede yer almaktadır.

Gelin alayında bulunan biri kafasından çıkardığı biti: “Alın size kurban ettim” diyerek sunmuş. Bitin kurban olarak sunulmasıyla birlikte bu durum Allah tarafından hoş karşılanmamış ve gelin alayı ilahi bir güç tarafından taşa dönüştürülmüş (Varyant-1).

Taş kesilme motifinin bu varyantta cezalandırma kavramına karşılık geldiği görülmektedir. Güven bu konu ile ilgili olarak şunları söyler; “*Taş kesilme motifi cezalandırma unsuru olarak efsanelerde yer alabilir. Özellikle canlı veya cansız unsurların bir üstün güç tarafından cezalandırılması şekil değiştirmelerin sebebi olabiliyor*” (Güven 2013: 1241). Söz konusu varyanttaki taş kesilme sebebine bu şekilde açıklık getirmek mümkündür.

“Toplumsal düzeni korumak adına efsanelerde cezalandırma motifi kullanılmıştır. Bu cezalar dönüşüm şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Kötü davranışları yasaklayan efsanelerde ceza bir hayvana veya nesneye dönüş olarak karşımıza çıkmaktadır” (Erol Çalışkan ve Başaran 2017: 1721).

Bu dönüşümlerde insanlar bazen kendileri bazen de toplu şekilde taş kesilirler. “*İnsanların taş kesilmeleri sırasında beraberindeki eşyalar da taş kesilebilir, taş kesilen eşyalar günlük hayatta ve yaşamda kullanılan ve yaşamı kolaylaştıran eşyalardır*” (Sakaoğlu 1980: 38-39). *Mola verdikleri yerde gelinden su istemişler, gelinden kete yapmasını istemişler* (Varyant-1). Sulu Kaya ve Fırın Kaya’nın isimlerinin ilk efsanede bu işlevlerden ve kayaların şekilsel olarak benzediğinden geldiği söylenmektedir (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-11, K.Ş.-13). Gelinin kete pişirmesi, su isteyenlere su getirmesi hem kullanılan hem de günlük hayatta yaşamı kolaylaştıran eşyaların taşa dönüşmesi, bu efsanede somut şekilde görülmektedir.

Diğer varyant incelendiğinde iki motif üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Öncelikle beddua eden aksakallı bir dede ve onun bedduası sonrası taş kesilme durumu söz konusudur. Thompson’ın çalışmasında bu durum, “*M. Geleceğin Tayini* başlığı altında *M400-M499 Beddualar*” olarak literatürde yerini almaktadır (Alptekin 2021: 325). Ayrıca taş kesilme motifi bu efsanede de bulunmaktadır.

Aksakallı amca yiyecek vermemeleri üzerine “bana yiyecek vermeyenler taş olsun!” diye beddua etmiş ve düğün alayı köyün karşı yamacındaki sıralı sekiz kayaya dönüşmüş (Varyant-2).

Taş kesilme bu varyantta beddua sonucu gerçekleşmiştir ancak bedduaya sebep olan bir durum daha vardır. Güven, “*Fakire yardım etmeme durumu da taş kesilmenin sebepleri arasında görülmektedir*” (Güven 2013: 1241) şeklinde yaptığı açıklamasıyla aslında yardım isteyenlerden yardımını esirgemenin de taş kesilmeye sebep olduğunu vurgulamıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de taş kesilmenin beddua ile ilişkisi bulunmaktadır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han’ın hanımı oğlunu kana bulanmış şekilde görünce Kazılık Dağı’na şu şekilde beddua etmiştir:

“Akar senin suların Kazılık Dağı,

Akar iken akmaz olsun.

Biter senin otların Kazılık Dağı.

Biter iken bitmez olsun.

Koşar senin geyiklerin Kazılık Dağı.

Koşar iken koşmaz olsun, taş kesilsin.” (Ergin 2017: 31).

Tanyu, “*İnsanların taş kesilmesinin beddua kaynaklı olabileceğini söylemiştir*” (Tanyu 2007: 166).

“Yardıma ihtiyacı olana yardım etmeme, lanetlenme sebebidir. Pir, hızır, derviş dilenci kılığında bir ihtiyar şeklinde cisim bulur ve istediklerini vermeyenlere beddua eder, taşa dönüşmelerine sebep olur” (Kumartaşlıoğlu 2017: 96).

İki varyant karşılaştırıldığında, taşa dönüşmenin asıl sebebinin ceza olduğu görülmektedir. Bu noktada iki varyant birbirine benzemektedir. Birinci varyantta kurban kavramı ile alay etmenin sonucunda ceza olarak ilahi güç tarafından taşa dönüştürülme, ikinci varyantta ise yaşlı ve yardım isteyen birine yardım edilmemesi sonucu edilen beddua üzerine taşa dönüşme görülmektedir. Sakaoğlu, “*Bu konuda değişikliklerin temel sebebi cezadır, efsanede yer alan canlı, cansız unsurlar bir üstün güç tarafından cezalandırıldıklarında değişim gerçekleşir*” (Sakaoğlu 1980: 29) demektedir.

İki varyantta da taş kesilme motifleri ortak olsa da sebepleri farklılık göstermektedir. Aynı köyde yaşayan insanların, farklı şekillerde efsaneyi anlatması kültürel bir zenginlik ve renktir.

Thomson’ın motif indeksi ayrıntılı incelendiğinde efsane varyantlarıyla ilgili şunlarla karşılaşılmaktadır:

D231: Allah tarafından herkes taş kesilir. (E.V.1)

M411: Bedduanın yerine getirilmesi: Yaşlı adamın bedduasıyla düğün alayı taş kesilir. (E.V.2)

M411.8: Velinin/Kutsal Şahısların (Peygamberlerin) kargışı: Yaşlı adamın aksakallı oluşu onun keramet sahibi olduğunu düşündürebilir ve kendisine yardım etmeyenlere beddua eder. (E.V.2)

P460.1. Davulcu ve Zurnacı: Davulcu ve Zurnacı da taş kesilir. Davul- Zurna Kaya efsanede taş kesilen nesnelere arasındadır. (E.V.1)

Q395. Saygısızlık cezalandırılır: Kurbanla alay edildiği için Allah tarafından cezalandırılıp taş kesilir. (E.V.1)

Q551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma: Allah tarafından alayın hepsi taşa dönüştürülür. (E.V.1)

Anadolu’da yaygın olarak görülen taş kesilmelere bu efsane varyantlarında da görülmektedir. Taş kesilmeler farklı sebeplerle olabilmekte bu da efsanelerin aslında içerik olarak ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bir şeye inanmak ve onu anlamlandırmaya çalışmak insanoğlunun temel özelliğidir. Bu sebeple efsaneler, bu özelliği beslemesi ve nedenlerin ortaya çıkmasını sağlaması açısından önemlidir. Bu anlatıların Anadolu sahasında en fazla taş kesilme motifi ile literatürde yer aldığı görülmektedir. Efsanelerin genel özelliklerine bakıldığında kısa, öz, sabit kalıpları olmayan, öğüt veren ve temelinde inanış olan halk anlatıları olduğu söylenebilir.

Taş kesilme motifinin Anadolu efsanelerinde çok görüldüğünün bir kanıtı olan Ardanuç Güleş Köyü’nde anlatılan Gelin Kaya efsanesidir. Kutsal olanla alay etme ve fakire yardım etmeme sonucu beddua alma ile taş kesilme incelediğimiz efsanenin varyantlarında karşımıza çıkmıştır. Bu noktada varyantlardan iki ders çıkarılmalıdır: Kutsal olanla dalga geçilmemeli, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmelidir. Bu bakımdan efsaneler aslında öğüt verme özelliği de taşımaktadır.

Anadolu’nun her yöresi içinde gizlediği birçok halk anlatısı barındırmaktadır. Efsaneler de bu anlatılardandır. Ardanuç Güleş Köyü’nde bulunan Gelin Kaya efsanesi bugüne kadar derlenip yazıya geçirilmemiştir. Bu çalışma ile böyle bir efsanenin var olduğu iki varyantıyla verilmiş ve efsanelerde yer alan motifler incelenmiştir. İlk varyantta tek motif üzerine kurulu olan efsanenin, ikinci varyantta iki motifle birlikte olduğu görülmüştür.

Genel yapısı ve anlatımı itibariyle sadeliğin hâkim olduğu efsanede, herhangi bir kalıplaşmış söz yoktur, anlatım kısa ve özür. Konunun genellikle tek motif üzerine verilme özelliği bu efsanelerde de, özellikle ilk varyantta korunmaktadır. Genel bir anlatım vardır ve anlatının sonunda ders niteliği taşıyan ve durumun sebebi olan olay açıklanmıştır. Anlatım yalın, herkesin anlayabileceği bir dille ve sade şekildedir.

Artvin Ardanuç yöresinde bulunan “Gelin Kaya” efsanesi, Anadolu’da yer alan taş efsanelerinin güzel bir örneğidir.

KAYNAKÇA

Sözlü Kaynaklar

K. Ş. -1: Yener BAYRAKTAR, İlkokul Mezunu, Çiftçi, 59 Yaşında, Artvin/Arnaduç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021, (Kaynak kişi efsaneyi büyükannesinden ve büyük babasından öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -2: Nazlı BAYRAKTAR, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 57 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021, (Kaynak kişi efsaneyi büyükbabasından öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -3: Nuri BAYRAKTAR, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, 76 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babası ve dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -4: Kadriye BAYRAKTAR, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 78 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi Terzi Ahmet'ten ve Hasan Kara (babası) ve Fatma Bayraktar'dan (kayınvalidesi) duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -5: Doğuş BAYRAKTAR, Lise Mezunu, Üniversite Öğrencisi, 22 Yaşında, Artvin/Merkez, Derleme Zamanı: 04/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -6: Ramazan BAYRAKTAR, Yüksek Lisans Mezunu, Öğretmen, 34 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babaannesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -7: Sarcan DEMİR, Lisans Mezunu, Hemşire, 35 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 05/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babaannesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -8: Âdem DEMİR, Lisans Mezunu, Polis, 37 Yaşında, Artvin/Ardanuç/ Aravet Köyü, Derleme Zamanı: 05/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi eşinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -9: Halise KARA, Okula gitmemiş, Ev Hanımı, 75 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Bulanık Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi Münker Çakmak ve Hüseyin Çakmak'tan duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -10: Köksal KARA, İlkokul Mezunu, Çiftçi, 52 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babasından duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -11: Gülfiyet KARA, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 50 Yaşında, Artvin/Ardanuç/ Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi kayınpederinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -12: Tolga KARA, Ön Lisans Mezunu, Güvenlik Görevlisi, 25 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -13: Selçuk KARA, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, 29 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -14: Hacer YAZICI, Ön Lisans Mezunu, Ev Hanımı, 32 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -15: Âdem BAYRAKTAR, Lise Mezunu, Çiftçi, 25 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 07/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -16: Hilmi BAYRAKTAR, İlkokul Mezunu, Çiftçi, 70 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 08/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babasından duyduğunu beyan etmiştir).

K. Ş. -17: Şener AKSU, Yüksek Lisans Mezunu, Emekli Akademisyen, 58 Yaşında, Artvin/Arnaduç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 04/02/2021, (Kaynak kişi efsaneyi büyükannesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -18: Medine KARA, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 72 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 05/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -19: Mehmet KARA, İlkokul Mezunu, Çiftçi, 69 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babasından öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -20: Pervin ARAS, Üniversite Mezunu, Öğretmen, 43 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 08/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babasından öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. - 21: Coşkun KARA, Lise Mezunu, Çiftçi 39 Yaşında, Artvin/ Ardanuç/ Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -22: Âdem KARA, Lise Mezunu, İşçi, 45 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. - 23: Tecriye GÜNDÜZ, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 55 Yaşında, Artvin/Ardanuç/ Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 07/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babaannesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -24: Çağdaş GÜNDÜZ, Lisans Mezunu, İcra Müdür Yardımcısı, 34 Yaşında, , Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 08/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -25: Gülsün GÜNDÜZ, Lisans Mezunu, Öğretmen 28 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 08/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi babaannesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

K. Ş. -26: Sakip GÜNDÜZ, Lise Mezunu, Çiftçi, 58 Yaşında, Artvin/Ardanuç/Güleş Köyü, Derleme Zamanı: 06/02/2021 (Kaynak kişi efsaneyi dedesinden öğrendiğini beyan etmiştir).

Yazılı Kaynaklar

Alptekin, Ali Berat (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri*. Ankara: Kültür Ofset.

Alptekin, Ali Berat (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, Ali Berat (2021). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Balaban, Tuğrul (Yaz, 2013a). “Amasya Taş Kesilme Efsaneleri ve Motifleri”, *Turkish Studies*, S. 8/8, s. 1671-1686.

Balaban, Tuğrul (2013b). Erzurum Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları (Derleme – İnceleme – Metin). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Boratav, Pertev Naili (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çelik, Türkan (2020). Uşak’tan Derlenen Efsaneler Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dervişoğlu, Mehmet (2016). Edirne Efsaneleri. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elçin, Şükrü (2019). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, Mircea (1991). *Kutsal ve Din Dışı*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2017). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, Metin (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*. 1 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher (28-30 Nisan 2016). “Türkmen Efsanelerindeki Cezalandırmaların Toplumsal İşlevleri”. Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu’nda Sunulmuş Bildiri, Bartın Üniversitesi: Bartın.
- Erol Ç. , Şerife Seher (2018). *Türkmen Efsaneleri (Türkmenistan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile)*. Ankara: Gece Akademi.
- Göde, Halil Altay (2002). Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erol Çalışkan, Şerife Seher ve Başaran, Cihan Barış (Yaz 2017). “Türkmen Efsanelerinde Vatana İhanet ve Cezası”. *İdil*, S. 6 (34), s. 1715-1733.
- Güven, Fatih Feyzullah (26-28 Eylül 2013). “Gelin Kayası Efsanesi ve Türk Kültüründeki Yeri”. “13. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim” Sempozyumu: Basit Üslup’ta Sunulmuş Bildiri, Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Köse, Elif (2017). Ardanuç’ta Türk Halk İnançları. Yüksek Lisans Tezi. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kumartaşlıoğlu, Satı (Kış, 2017). “Şekil Değiştirme Motifli Efsanelerde Lanet”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 21/ 69, s.89-104.
- Özdemir, Halit (2002). *Artvin Tarihi*. Ankara: Egem Matbaacılık.
- Sakaoğlu, Saim (1976). *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Damla Yayınevi.

[Müge Bayraktar, Artvin-Ardanuç Yöresi “Gelin Kaya Efsanesi” Varyantları Üzerine Bir İnceleme, Aralık 2021 / 8. 652-676](#)

Sakaoğlu, Saim (1980). *Anadolu - Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sakaoğlu, Saim (2009). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.

Seyidoğlu, Bilge (1985). *Erzurum’da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tanyu, Hikmet (2007). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Elips Kitap.

Türkmen, Osman (2017). *Alaşehir Yöresindeki Efsane ve Memoratlar*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK-1: Metinler

Varyant-1: Bir gelin makarı (alayı) gelin aldıkları köyden geri dönüyormuş. Mola vermişler. Mola verdikleri yer, şimdi kayaların olduğu yerdir. Kayalar da 8 tanedir. Bunlara biz Tepir kaya, Deli kaya, Fırın Kaya, Sulu kaya, Gelin kaya, Çatal kaya, Eyer kaya ve Davul-Zurna kaya deriz. Gelin burada makardakilere hizmet eder, su getirir kete pişirir. Sonra gelinin yakınları gelir makarın yanına. Onlardan kurban isterler, biz gelin verdik siz de bize kurban verin derler. Makardakilerden biri üzerindeki biti çıkarır ve kurban ediyorum alın der. Bu Allah’ın gücüne gider ve orada gelin makarı taşa dönüşür. Köyde bununla ilgili türkü de söylenir:

“Mendilim kayada asılı kaldı,

Nişanım sılada küsülü kaldı.

Çeyizim sandıkta basılı kaldı,

Ağlama anam ağlama, karalar bağlama” (K.Ş.-1)

Bir gelini köyden almışlar, kendi köylerine götürüyorlarmış, yolda makarın önünü gelinin akrabaları kesmiş ve makardan kurban istemişler, kurban verin geçirelim sizi demişler. Bunun üzerine makardaki biri tamam size kurban vereyim demiş ve o zamanlar insanlar yollarda bit kaparmış, üstündeki biti kırarak alın size kurban ettim demiş, makardaki kişiler ve davul- zurna gibi şeyler taş olmuş. Allah’ın gücüne gitmiş bu durum. Karşıdaki 8 kaya o makarın sıralı halidir (K.Ş.-2).

Biz küçükken köyde bir türkü söylenirdi:

“Mendilim kayada asılı kaldı,

Nişanım sılada küsülü kaldı,

Çeyizim sandıkta basılı kaldı,

Ağlama anam ağlama, karalar bağlama” diye. Bu türkünün hikâyesini evdeki büyüklerimden duymuştum. Bizim köyde karşiki dağlarda kayalar vardır. 8 tane art arda dizilmiştir. Ben zurnaya benzeyenini, fırına benzeyenini çok benzettim. Vakti zamanında bir gelin alayı yola koyulmuş, gelin alayında bulunanların yolu gelinin yakınları tarafından kesilmiş, öyle olunca neden yolumuzu kestiniz diye sormuşlar. Onlar da biz size gelin verdik, siz de bize kurban vereceksiniz demişler. Bunun üzerine gelin alayından biri çıkıp

üzerinden çıkardığı bit kurban etmiş, bu durum Allah’ın gücüne gitmiş, hepsi taş olmuş (K.Ş.-3).

Ah karşiki kayalar... Bir gelin makarı hareket eder ve yollarına iki genç çıkar. Bu gençler biz size gelin verdik siz de bize kurban vereceksiniz diye söylenirler. Sonra geline eziyet ederler, her şeyi ona yaptırırlar. Alaydakilerden biri üzerinden çıkardığı bir bit kurban olarak sunmuş ve Allah’ın gücüne gitmiştir (K.Ş.-4).

Babaannem evde küçükken anlatırdı. Bir gelin makarı yolda ilerlerken önlerini gelinin akrabaları kesmiş ve kurban istemişler. Gelin makarındakilerden biri de üzerindeki bitlerden tekini çıkarıp alın size kurban demiş, bu Allah tarafından hoş karşılanmamış ve hepsini taşa dönüştürmüştü. Davul- zurna kaya, gelin kaya, damat kaya gibi kayalar oluşmuştur. Babaannem türküsünü de söylerdi:

“Mendilim kayada asılı kaldı,

Nişanım sılada küsülü kaldı.

Çeyizim sandıkta basılı kaldı,

Ağlama anam ağlama, karalar bağlama”(K.Ş.-5).

Gelin almaktan giden bir gelin alayı yolda ilerlerken önlerini kesmişler ve onlardan kurban istemişler. Kurban olarak biri sırtındaki bit çıkarıp sunmuş, bunun üzerine Allah tarafından taşa dönüştürülmüşlerdir. Karşiki dağların yamacında bulunan kayalar bir gelin alayı şeklindedir (K.Ş.-6).

Bir gelin makarı dağda ilerlerken karşısına gelini aldıkları köyden tanıdıkları dikilir, biz kurban isteriz derler. Bunun üzerine kurban verelim size derler ve bir bit kurban ederler. Bunun üzerine Allah onları taşa çevirir. Gelin kaya, damat kaya, davul-zurna kaya... gibi kayalar olarak dizilmiş halde kalırlar (K.Ş.-7).

Düğünden dönen makarın karşısına kurban isteyenler çıkar. Onlar da sinirlenir ve alın size kurban olarak bit veriyorum der ve bit kırırlar. Bunun üzerine Allah düğün makarını taşa dönüştürür (K.Ş.-8).

Bir makar gelin alıp kendi köylerine dönerken, yolda önlerini kesenlerle karşılaşılırlar. Ve kurban vermeden geçemeyeceklerini söylerler. Bunun üzerine makardan biri kafasından bit çıkarır ve alın size kurban diyip bit kırırlar. Bunun üzerine gelinin kete pişirdiği fırından su verdiği sulak yere kadar her şey bir anda Allah tarafından taş kesilir (K.Ş.-9).

Düğün sonrası kendi köylerine dönen düğün alayı dağlarda gelinin tanıdıklarıyla karşılaşmış, onlardan kurban istemişler. Bunun üzerine alaydakilerden biri sırtındaki biti çıkarıp kurban eder, bu durum Allah’ın hoşuna gitmez ve bir anda bütün makar taş kesilir. Nenemden duyduğum bir türküsü vardır:

“Mendilim kayada asılı kaldı,

Nişanım sılada küsülü kaldı.

Çeyizim sandıkta basılı kaldı,

Ağlama anam ağlama, karalar bağlama” (K.Ş.-10).

Efsaneye göre köyün karşı yamacındaki taşlar şöyle oluşmuş, bir düğün alayı köyden çıkmıştır. Yamaca gelince mola vermiş, gelinden hizmet istemişler. Fırında kete pişirmiş, su vermiş derken gelinin akrabaları alaya yaklaşmış. Biz kurban isteriz demişler, sonra gelin alayındakiler vermek istememiş. İçlerinden biri üstündeki biti alıp kırmış, alın size kurban demiş. Bunun üzerine durum Allah’ın gücüne gitmiş ve Allah cezalandırmış hepsini taşa çevirmiş (K.Ş.-11).

Düğün alayı, yamaçta durmuş, dinlenirken yanlarına iki adam gelmiş. Gelini aldınız bize de kurban verin demişler. Bunun üzerine vermek istememiş gelin alayındakiler. İçlerinden teki üzerindeki biti verip alın size kurban demiş, bu duruma sinirlenmişler ve Allah da taşa çevirmiş düğün alayında bulunan insan ve fırın, zurna, davul gibi varlıkları (K.Ş.-12).

Bir düğün alayı gelin aldıkları köyden çıkmış, yol alırken iki adam durdurmuş ve kurban istemişler onlar da çıkarıp bit vermişler. Allah bu duruma kızıp onları taşa dönüştürmüş. Türküsü de köyde söylenir. Sözlerini tam anımsayamadım (K.Ş.-13).

Gelin alan makar kendi köylerine giderken yollarını kesen kişiler onlardan kurban ister. Vermek istemezler. Bunun üzerine içlerinden biri bit çıkarıp üstünden onu kırıp alın size kurban diye verir. Allah da onları taşa çevirir (K.Ş.-14).

Bir makar gelin aldıkları köyden çıkarken, gelinin akrabaları durdurup bize kurban vermeden bu yamaçtan çıkamazsınız der. Bunun üzerine:

“Mendilim kayada asılı kaldı,

Nişanım sılada küsülü kaldı.

Çeyizim sandıkta basılı kaldı,

Ağlama anam ağlama, karalar bağlama” bu türkü hep söylenegelmiştir (K.Ş.-15).

Karşı yamaçta 8 kaya bulunmaktadır. Damat Kaya, Gelin Kaya, Fırın Kaya, Sulu Kaya, Davul- Zurna Kaya, Deli Kaya, Tepir Kaya, Çatal Kaya, Eyer Kaya adları. Bu kayalar aslında bir düğün makarıdır. İlerlerlerken karşılarına adamlar çıkar ve kurban isterler. Adamlar veremeyeceklerini söylerken arkadan biri üzerindeki biti verip sona erdirir (K-Ş-16).

Varyant-2: Ben bu efsaneyi Peri ninemden duymuştum. Bir düğün alayı gelin aldıktan sonra yola çıkmış, konaklamak için bir yerde mola vermiş. Bu sırada aksakallı bir amca yanlarına yaklaşmış ve onlardan yiyecek bir şeyler istemiş. Düğün sahipleri bu durumdan hoşlanmamış ve ona yiyecek vermemişler. Geline gitmiş vermemiş, damada gitmiş vermemiş, gelin alayının önündeki atlılar bu durumdan rahatsız olmuşlar, adamı kovmuşlar yanlarından. Aksakallı amca yiyecek vermemeleri üzerine “Bana yiyecek vermeyenler taş olsun!” diye beddua etmiş ve düğün alayı taşla dönmüş. Kayalar da şekil olarak fırına, geline, damada, davula, zurnaya, eyere benzer. İsimler de böyle sırayla konulmuştur (K.Ş.-17).

Karşiki yamaçta olan kayalar beddua sonucu oluşmuş. Bir düğün kervanı yolda giderken bir adam yanlarına gelip yardım istemiş. “Adam aksakallı saçlıymış, bana yiyecek verir misiniz?” demiş. Ama kervandakiler adamı yanlarından kovmuş, yardım etmemişler böyle olunca aksakallı adam onlara beddua etmiş ve düğün kervanı taş kesilmiş (K.Ş.-18).

Yaşlı, aksakallı bir adam düğün alayının önünü kesmiş, onlardan yiyecek istemiş ama onu kovup hor görmüşler. Böyle olunca adam da onlara beddua etmiş, hepiniz taş olun inşallah demiş, hepsi orada taş kesilmişler. Taşlar düğün alayını andırıyor bakınca (K.Ş.-19).

Yaşlı bir adam bir makarla dağda karşılaşmış. Aksakallı adam çok açmış. Makardakilerden yiyecek bir şeyler istemiş ama vermemişler, bunun üstüne adam da taş olun demiş, makardakilerin hepsi gelininden zurnasına kadar taş kesilmiş (K.Ş.-20).

Aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyar karşıdaki yamaçta karnı çok acıkmış. Yürürken bir düğün makarı geliyormuş. Onlardan yardım istemiş, onlar da yardım etmeyince taş olun diye beddua etmiş, herkes taş kesilmiş (K.Ş.-21).

Düğün alayı ilerlerken karşılarına bir aksakalı çıkar. Onlardan yardım ister. Açım der, inanmaz ve yardım etmezler. Bunun üzerine yaşlı adam beddua eder ve taş olun der, hepsi taş olur (K.Ş.-22).

Yaşlı, aksakallı bir adam düğüncülerin önünü keser ve yardım ister. Yardım etmezler, adama kötü davranırlar. Adam onlara beddua eder. Taş kesilirler (K.Ş.- 23).

Düğün makarı ilerlerken yaşlı, düşkün bir adam önlerini keser bana yardım edin açım der. Yardım etmezler adama yiyecek vermezler. Sonra adam da bunlara beddua eder, taş olun der taş kesilirler hepsi (K.Ş.-24).

Aksakallı bir adam, düğün alayının önünü keser yardım ister. Adama yardım etmez ve kovarlar, o da beddua eder ve düğün alayı taş kesilir (K.Ş.-25).

Düğün makarı gelin aldıkları köyden dönerken yamaçta yaşlı bir ihtiyar önlerini keser ve onlardan yardım ister. Adama kötü davranıp yardım etmeyince, aksakallıymış bu adam onlara beddua eder ve taş olurlar (K.Ş.-26).

EK-2: Fotoğraflar

2. Fotoğraf Fahrettin Aksakal tarafından çekilmiştir.

3. Fotoğraf Şener Aksu tarafından çekilmiştir.

4. Fotoğraf Fahrettin Aksakal tarafından çekilmiştir.

5. Fotoğraf Fahrettin Aksakal tarafından çekilmiştir.